

ES VISITES DE JUAN FRANCISCO DE GRACIA DE TOLBA, FRANCISCO DE ZAMORA PEINADO, PASCUAL MADOZ E JULI SOLER SANTALÓ EN TERÇON DE LAIRISSA. 1613-1789-1845-1906

Resum

Eth 8 d'agost de 1613, Juan Francisco de Gracia de Tolba signau en Vielha era Relacion hèta ath rei Felip III des pòbles, castèths, glèises, costums, leis e govèrn dera Val d'Aran. De Gracia ère assessor deth Comdat de Ribagòrça e Visitador reiau en Aran. En 1616, eth madeish rei l'envièc entà actualizar e recopilar era Administracion aranesa en un nau document coneishut coma *Ordinaciones*.

Francisco de Zamora Peinado (1757-1812), dempús d'estudiar leis, emprenec era carrèra judiciu e en 1784, as 27 ans, ja ère alcalde deth crim, un des títols qu'auien es magistats en aqueri tempsi ena Audiència de Barcelona. Deishèc escrits diuèrsi diaris e manuscrits a on reflectís es sòns viatges per Andalusia, Marròc e Catalonha. Es donades arremassades en aguesti diaris sòn moltes, ja qu'apliquèc sistematicament un qüestionari que hège a respòner as autoritats des pòbles per a on anaue passant.

Pascual Madoz (1806-1870), pamplonés de neishença, siguec jutge de prumèra instància de Barcelona e ath madeish temps governador d'Aran e jutge de prumèra instància. Anticarlista, eth 28 de noveme de 1835 restabic era autoritat deth govèrn constituionau en Vielha, que se trapaue ocupada pes carlins, e la mantenguec pendent un an. En 1845, Madoz vedec publicat eth sòn *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar* qu'auie acabat de redigir en 1834. Aquiu i a ua descripcion dera Val d'Aran e des sòns pòbles.

En 1906, Juli Soler Santaló (1865-1914) vedec publicada era sua guida: *La Vall d'Aran*. Soler collaboraue damb eth Centre Excursionista de Catalunya. Ena sua guida tanben se descriu era Val e es sòns pòbles.

En aguest article veiram que trapèren aguesti personatges ena sua visita tath terçon de Lairissa format pes pòbles de Vilamòs, Arres de Jos, Arres de Sus, Arró, Benós, Begós e posteriorament Es Bòrdes.

Mots clau: terçon, lòc, cases, glèises, camp, bestiar.

Resum: *Les visites de Juan Francisco de Gracia de Tolba, Francisco de Zamora Peinado, Pascual Madoz i Juli Soler Santaló al terçó de Lairissa. 1613-1789-1845-1906*

El 8 d'agost de 1613, Juan Francisco de Gracia de Tolba signava a Viella la Relació feta al rei Felip III dels pobles, castells, esglésies, costums, lleis i govern de la Vall d'Aran. De Gracia era assessor del comtat de Ribagorça i visitador reial a l'Aran. El 1616, el mateix rei el va enviar per actualitzar i recopilar l'Administració aranesa en un nou document conegut com a *Ordinaciones*.

Maria Pau Gómez Ferrer
Archiu Generau
d'Aran
Seccion d'Istòria der
Institut d'Estudis
Aranesi

Francisco de Zamora Peinado (1757-1812), després d'haver estudiar lleis, emprengué la carrera judicial, i el 1784, als 27 anys, ja era *alcalde del crimen*, un dels títols que tenien els magistrats en aquell temps a l'Audiència de Barcelona. Va deixar escrits diversos diaris i manuscrits, on reflecteix els seus viatges per Andalusia, el Marroc i Catalunya. Les dades recollides en aquests diaris són moltes, ja que va aplicar sistemàticament un qüestionari que feia respondre a les autoritats dels pobles per on anava passant.

Pascual Madoz (1806-1870), nascut a Pamplona, fou jutge de primera instància de Barcelona i, al mateix temps, governador d'Aran i jutge de primera instància. Anticarlista, el 28 de novembre de 1835 restablí l'autoritat del govern constitucional a Viella, que es trobava ocupada pels carlins, i la hi va mantenir durant un any. El 1845, Madoz va veure publicat el seu *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, que havia acabat de redactar el 1834. En aquesta obra s'hi troba una descripció de la Vall d'Aran i els seus pobles.

El 1906, Juli Soler Santaló (1865-1914) veié publicada la seva guia *La Vall d'Aran*. Soler col·laborava amb el Centre Excursionista de Catalunya. En la seva guia també es descriu la vall i els seus pobles.

En aquest article veurem què van trobar aquests personatges en la seva visita al terçó de Lairissa, format pels pobles de Vilamòs, Arres de Jos, Arres de Sus, Arró, Benós, Begós i, posteriorment, Es Bòrdes.

Paraules clau: terçó, lloc, cases, esglésies, camp, bestiar.

Abstract: *The visits of Juan Francisco de Gracia de Tolba, Francisco de Zamora Peinado, Pascual Madoz and Juli Soler Santaló to the terçó [geographical division typical of the Aran Valley] of Lairissa. 1613-1789-1845-1906*

On 8th August 1613, Juan Francisco de Gracia de Tolba signed, in Vielha, the list he presented to the King Philip III about the towns, castles, churches, customs, laws and government of the Aran Valley. De Gracia was the advisor of the county of Ribagorça and the royal representative in the Aran Valley. In 1616, the King himself sent him to bring the Aranese Administration up to date and compile there a new document known as *Ordinaciones*.

Francisco de Zamora Peinado (1757-1812), after studying law, started his judicial career, and in 1784, at the age of 27, was already the *alcalde del crimen*, one of the titles which magistrates used to have in those times at Barcelona Court. He wrote several diaries and manuscripts, in which he reflected on his trips through Andalusia, Morocco and Catalonia. There is a lot of data compiled in these diaries, as he systematically carried out a questionnaire which was answered by the authorities of the towns where he went through.

Pascual Madoz (1806-1870), born in Pamplona, was judge of first instance of Barcelona and, at the same time, governor and judge of first instance of the Aran Valley. He was an anti-carlist and, on 28th November 1835, he reestablished the authority of the constitutional government in Vielha, which was occupied by the Carlins, and he maintained it there for a year. In 1845, Madoz published his *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, which he had finished writing in 1834. In this work, there is a description of the Aran Valley and its towns.

In 1906, Juli Soler Santaló (1865-1914) published his guide *La Vall d'Aran*. Soler collaborated with the *Centre Excursionista de Catalunya* (Hiking Centre of Catalonia). In his guide, he also describes the Valley and its towns.

In this article we will see what these people found in their visits to the *terçó* of Lairissa, formed by the towns of Vilamòs, Arres de Jos, Arres de Sus, Arró, Benós, Begós and, later on, Es Bòrdes.

Key words: *terçó*, place, houses, churches, countryside, livestock.

Eth 8 d'agost de 1613, Juan Francisco de Gracia de Tolba signaue en Vielha era Relacion hèta ath rei Felip III des pòbles, castèths, glèises, costums, leis e govèrn dera Val d'Aran. De Gracia ère assessor deth Comdat de Ribagòrça e Visitador reiau en Aran. En 1616, eth madeish rei l'envièc entà actualizar e recopilar era Administracion aranesa en un nau document coneishut coma *Ordinaciones*.

Francisco de Zamora Peinado, dempús d'estudiar leis emprenec era carrèra judiciu e en 1784, as 27 ans, ja ère alcalde deth crim, un des títols qu'auien es magistrats en aqueri tempsi ena Audiència de Barcelona. Deishèc escrits diuèrsi diaris e manuscrits a on reflectís es sòns viatges per Andalusia, Marròc e Catalonha. Es donades arremassades en aguesti diaris son moltes, ja qu'apliquèc sistematicament un qüestionari que hège a respòner as autoritats des pòbles per a on anau passant.

Pascual Madoz, pamplonés de neishença, siguec jutge de prumèra instància de Barcelona e ath madeish temps governador d'Aran e jutge de prumèra instància. Anticarlista, eth 28 de noveme de 1835 restablic era autoritat deth govèrn constitucionau en Vielha, que se trapaue aucupada pes carlins, e la mantenguec pendent un an. En 1845, Madoz vedec publicat eth sòn *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Aquiu i a ua descripcion dera Val d'Aran e des sòns pòbles.

En 1906, Juli Soler Santaló vedec publicada era sua guida: *La Vall d'Aran*. Soler collaboraue damb eth Centre Excursionista de Catalunya. Ena sua guida tanben se descriu era Val e es sòns pòbles.

Es quate personatges, Gràcia, Zamora, Madoz e Soler, coneisheran Aran en diuèrsi moments istorics. Eth prumèr, visitador reiau, hec era relacion a demana deth rei; eth segon, magistrat e viatgèr, demanèc informacion as autoritats; eth tresau, governador d'Aran, descriuec era Val; eth quautau, excorsionista, elaborèc ua guida. En lièger es sòns escrits, se ve com en hèr es descripcions, es darrèrs coneishen es descripcions des prumèrs, que utilizen coma hònts.

Gràcia sonque descriu eth caplòc deth terçon, Vilamòs, e da petites donades des auti pòbles, es dus Arres, Arró, Benós e Begós. Non parle deth pòble d'Es Bòrdes, qu'en moment dera sua visita encara non se pòt considerar coma tau.

Zamora depen des responses que dan es autoritats des pòbles. En terçon de Lairissa es quèstionaris son hèti pes rectors de cada pòble, en Arres aguest ei ajudat peth porcionèr. A viatges, es explicacions son brèus, d'auti viatges es condaïres dan fòrça detalh des ahèrs quotidians deth parçan. Es questions se repartissen enes apartats de geografia; agricultura e istòria naturau; indústria, mestièrs e fabriques; comèrç e politica, letres e antiquitats.

Madoz da informacion des lòcs en sonque un paragraf a on explique era sua situacion, clima, cases, tèrme, terren, camins, correspondéncia, produccion, indústria, comèrç e pressupòst.

Soler hè ua descripcion des parçans deth terçon pariona ara de Madoz. Es glèises son plan ben descrites, autan en sòn exterior com en sòn interior. Tanben s'arremasse informacion des ornamentals sauvadi enes madeïshes. Era sua descripcion ei ua introduccion adreçada ath viatgèr que harà es itineraris prepausadi ena guida.

Vilamòs ei descrita tostemps com caplòc deth terçon de Lairissa. En sègle xvii, compde damb 2 glèises e 60 beneficis. A compdar deth sègle xviii, ua d'eres se convertís en capèla e era comunautat eclesiastica ei formada per 1 rector e 3 beneficis. Enes sègles xix e xx, sonque i a un caperan. Era poblacion tanben va cambiant eth long des sègles, 30 cases en xvii; non auem informacion en xviii; 60 cases en xix e 58 en xx. Era vila tostemps a ajuntament.

Arres de Jos e Arres de Sus an en sègle xvii 10 cases, 1 glèisa e 1 benefici cadun. Non se descriu era poblacion en sègle xviii, mès continuen auent ua glèisa cadun e se nomena ua capèla plaçada en Arres de Jos, en eres i servissen 1 rector e 1 porcionèr. En xix, entre es dus Arres se compden 62 cases e sonque 1 glèisa damb es madeïshi eclesiastics descrits ades. En xx, i a 40 cases en Arres de Sus e 51 en Arres de Jos, 1 glèisa e 1 capèla. Es dus Arres compartissen des d'antic ajuntament.

Arró compde damb 10 cases, 1 glèisa e 1 benefici en sègle xvii. En xviii, i a 25 cases e 1 glèisa servida per 1 rector e 1 vicari. En xix, son 24 es cases. En xx s'anòten 23. Ei en aguest sègle quan Arró, qu'auie estat lòc damb ajuntament, passe a èster lòc agregat.

Benós e Begós an 12 cases cada un en sègle xvii. Benós compde damb 2 glèises e 1 benefici e Begós damb 1 glèisa e 1 benefici. En sègle xviii, Es Bòrdes ja a 64 cases e 1 glèisa; Benós, 22 cases e 1 glèisa, e Begós, 11 cases e 1 glèisa. En xix, Es Bòrdes arremasse 50 cases; Benós, 16 e Begós 10. Es glèises son servides en primèr per un 1 rector e 1 porcionèr, en segon per 1 rector e 1 porcionèr e en tresau per 1 porcionèr. Cau díder que pendent aguesti

sègles er ajuntament ei plaçat en Benós. En xx, Es Bòrdes a 63 cases, Benós, 13 e Begós 7. En aguest sègle eth districte municipau ei format per Benós damb es sòns agregats Begós, Arró, Es Bòrdes e Era Bordeta.

Eth trabalh en camp, prats e bòsqui, era cria de bestiar, era caça e era pesca, es oficis e eth comèrç, aguesta vida vidanta des poblacions deth terçon de Lairissa non càmbie guaire enes descripcions hètes en XVIII e XIX.

TERÇON DE LAIRISSA

Juan Francisco de Gracia descriu coma darrèr terçon en importància ath de Lairissa, que depen dera jurisdiccion deth baile de Bossòst. Conten era vila de Vilamòs e es lòcs d'Arres de Sus, Arres de Jos, Benós, Begós e Arró. Gracia mos ditz qu'en aguest terçon i a dus tors fòrtes ath costat des glèises parroquiaus de Benós e Arró. Comente qu'en terçon se i trapen repartidi diuèrsi arcabussi.

1. Vilamòs

Vilamòs segontes Gracia (1613)

Vilamòs ei eth caplòc deth terçon. Ei plaçat dauant de Castèth Leon a pòc mens de mieja lèga, ena part nòrd, sus aspres e nautes montanhes. Se trape a dus lègues dera vila de Vielha, e ara madeisha distància, mès o mens, des lòcs de Hòs e Sant Mamet ena vesia França. A ua glèisa parroquiau plan grana, de tres naus, jos era invocacion a Nòsta Senhora, que segontes era tradicion dera Val siguec des Templaris, damb dues plan nautes tors. A ua auta glèisa dedicada a Sant Miquèu. En eres s'an fondat sies Beneficis, er un curat e es autes simples, damb eth madeish nombre de clèrgues que les servissen. Era poblacion a 30 vesins; en ua nòta Gracia ditz que sonque n'i a 22. En era i demoren eth lòctenent de baile de Bossòts e dus còssos.

Vilamòs segontes Zamora (1788-1789)

Eth qüestionari lo hè Miguel Aunòs des de Joanchiquet de Vilamòs, rector. Vilamòs ei ua des poblacions mès vielhes d'Aran. Caplòc deth terçon de Lairissa se trape a ua ora de pujada des d'Es Bòrdes de Castèth Leon. I a dues cases separades, distants ua ora, que se nomenen çò deth Ròs e çò de Moncau, plaçades ath cant dera Garona. Dominen es vents fresqui e saludables e bèth viatge n'arriben de nocius.

Era patrona dera sua glèisa parroquiau ei era Bienaventurada Tostemps Vèrge Maria, jos era advocacion dera sua Gloriosa Ascension. Era glèisa se trape plaçada ena part orientau dera vila, damb eth cementèri ath costat. Aguest tostemps a estat enes entorns dera glèisa. Enes sues parets i a vestigis antics. Era comunautat eclesiastica se compause d'un rector e tres porcionèrs. Eth quatau porcionèr a dret de nomenar-lo eth conselh dera vila, coma còste en ua bula. A un quart d'ora dera vila s'i trape era capèla der Arcàngel Sant Miquèu. I a ua auta capèla, jos era invocacion de Sant Joan Bautista, que se trape en ua des cases que i a ath costat dera Garona.

Eth comun dera vila pren era aigua bona de ua hònt qu'ei a a tres quarts d'ora. Cada casa a un horn entà còder pan. I a ua tauèrna e ua botiga a compde deth comun. En iuèrn es vesins se provedissen de lenha deth bòsc. Es espècies d'arbes son pins, sense pinhons, casses e hais. Es peisheus son comunaus. Es mules, vaques e oelhes en iuèrn son barrades, mès en ostiu pugen entàs montanhas a compde deth comun. Se hèn hormatges entà toti es vesins e se les sobren les venen. Era lan non da tà vestir a toti es vesins. I a fòrça plantes, medicinaus e aromatiques, mès tanben i a espècies verinoses entath bestiar. I a bèsties verinoses, com es vibores, culebres e ludèrns e d'outes nocives entath bestiar, com es ossi o es lops. Era gent dera vila ei praubá, maugrat que toti an un tròç de camp. Pògui son es que damb era sua cuelheta pòden víuer.

Vilamòs segontes Madoz (1845)

Madoz descriu Vilamòs com ua vila damb ajuntament, qu'apertanh ara província de Lhèida e qu'ei adscrita ara diocèsi dera Seu d'Urgelh. Plaçada ath sud e ena plana d'ua montanha, eth sòn clima ei heired damb vents plan frequents deth nòrd e der oèst, es malauties mès comunes son es costipats. A 60 cases, 60 vesins e 280 animes, distribuïdes en ua plaça e 4 carrèrs damb era cauçada en mau estat. A ua casa municipau; escòla de prumèrs letres, damb uns 36 mainatges, e ua glèisa parròquia dedicada a Santa Maria, servida d'un caperan d'entrada e nomentament pes vesins. Ath nòrd deth pòble s'i trape eth cementèri. Laguens dera vila i a ua hònt de bones aigües entàs vesins.

Et terren ei de qualitat inferiora e compren quauqui prats de regadiu. Ena part montanhosa se crien pins, hais, casses, auets e d'auti arbes. I a abondor de cantiers de pèira. Tanben i a prats plan grani. Es camins amien tà Arròs, Bossòst e Vielha e se trapen en mau estat. Eth corrèu se receb des de Vielha es deluns e es diuendres. Se produsís horment, blat, milhòc, tavelhes e truhes. Se crie bestiar vacum, porcalha, mulam, cavalam, de lan e crabum e se cacen perdics, catles, lèbes e paoms. Era indústria dera vila se base en dus telèrs de teishits ordinàrs e de ròba de lan. Eth comèrç se dirigís ara exportacion de bestiar mulam, vacum, de lan e porcalha e importacion de cometibles e genres de vestir de besonh.

Vilamòs. (Archiu
Generau d'Aran.
Colleccion fotografies.
Num. 72)

Vilamòs segontes Soler Santaló (1906)

Vila formada per 58 cases abitades, damb 234 abitants de hèt e 267 de dret. A ua escòla incomplèta. Era glèisa parroquiau ei dedicada ara Vèrge e i a agut, des dera edat mieja un establiment de Templèrs. Ei ua primitiva bastissa deth sègle XII que siguec reformada en sègle XVI. Eth campanau ei de bastissa independenta e de planta carrada, de tres còssi, damb hiestraus d'arcs de miei punt. En mur exterior dera nau, e pròp dera antica pòrta, se ve encastada ua estèla romana de marme blanc damb tres bustes. Mès ara dreita i a ua auta petita lòsa damb ua figura de còs sancer e sense ròbes. En interior se consèrve era beneitèra decorada damb motius d'art romanic. Era trona ei de talha gotica. Ena sagristia se sauve ua casulha brodada e ua creu processionau gotica de plata, pariona a d'auetes dera Val. Ath delà, i a ua custòdia de plata que pòrte era data de 1768.

Vilamòs ei de fundacion plan antica, e, segontes tradicion, eth sòn nòm li siguec dat per èster era prumèra vila que se lheuèc ena Val. Eth sòn primitiu emplaçament ère en lòc a on aué ei edificada era capèla de Sant Miquèu, a uns 10 minutes ar èst e siguec esbaussada, era poblacion, per un aiguat. Segontes era tradicion, siguec era antica parròquia dera vila e era prumèra dera Val. Eth tèrme ei poblat per magnifics auets. Aquesta vila auie estat caplòc deth terçon de Lairissa e residècia deth lòctenent deth baile de Bossòst e de dus còssos.

2. Arres de Sus e Arres de Jos

Arres segontes Gràcia (1613)

Es dus Arres formen part deth terçon de Lairissa, an cada un 10 vesins, 1 glèisa e 1 benefici.

Arres segontes Zamora (1788-1789)

Eth qüestionari lo hè Bernardo Ferrer, rector. Eth lòc de Arres ei dividit en dus vesiat. Er un nomentat Arres de Sus e er aute Arres de Jos. Era casa der Ajuntament se trape a miei camin. Es sòs losats son de taules e lòsa fina deth pais, d'audi son de palha. Enes cases, es solèrs e tenhats son de taula, i a pògues crambes e pògues e petites hièstres. Es bòrdes servissen entath bestiar.

En cada un d'aguesti pòbles i a ua glèisa. En Arres de Jos ei jos era advocacion de San Joan Bautista e en Arres de Sus jos era de Sant Pèir. A uns passi dera de Sant Joan i a ua antica capèla jos era advocacion de Sant Fabian e Sant Sebastian. Eth conselh dera vila presente ath rector quan era sua plaça demore vacanta. I a un porcionari que damb eth rector servissen as dues glèises. Quan era plaça de porcionèr ei vacanta se cerque a un dera vila, se non n'i a cap se cerque a un hilh dera Val d'Aran. Era dotacion deth rector e porcionèr ven des dèumes deth gran, lan e anhèths e dera fraccion des aniversaris.

En Arres de Sus, era aigua se capte d'ua hònt que nèish a uns 8 minutes ensús e que se pòrte mejançant un aqüeducte de pins. En Arres de Jos nèish en ua hònt d'ua des cases dera part nauta. I a horns en totes es cases. Era qualitat deth terren ei mèsec que umit e s'adaigüe damb es hònts deth parçan. Era tèrra se coitive damb bòs e vaques. Es hemnes escàrien er horment. Enes tèrres se i met hiems que se tre des bòrdes. Era tèrra se dividís en dues parts. En ua se sémie horment e blat e ena auta se sémie milh, mongetes tendres, morisco e truhes.

Enes bòsqi deth comun i a abondor de lenha. I a pins, auets, hais, casses. Eth comun contròle era tala de husta, qu'ei entara bastissa d'edificis o hèr esturments. Es peisheus son comunaus. En eri entre prumèr eth bestiar deth pòble e dempús eth de dehòra. Es prats son naturaus e non n'i a d'artificiaus. Era sua èrba s'utilize en iuèrn entà neurir eth bestiar. I a bestiar vacum, de lan e mulam. Eth bestiar se crie en grans ramats que de dia sauve un pastor per cada tipe de bestiar. Era lan s'aprofite tà hèr vestits pròpis, mèsec non se ven. Non i a guaires garies e non i a conilhs. I a beth brinhon. I a pèires tà bastir, mèsec non moltes. Se crien misharnons. Se pòden veir ossi, sanglièrs, isards e i a animaus verinosi.

Arres. (Archiu
Generau d'Aran.
Colleccion fotografies.
Num. 1)

Era gent deth pòble son praubi lauradors; un d'eri a eth mestièr de sarte. Se comèrcie damb quauques mules que s'an engreishat en pòble. Aguestes se crompen enes hèires de França e se venen enes hèires de Catalonha. Se crompe vin d'Aragon e dera Conca. Non i a sufisent horment, eth de besonh se crompe en França, enes Vals d'Àneu o en Barrabés. Eth bestiar deth pòble se ven enes dues hèires que i a en Vielha. En França se crompe bèra pèça de ròba.

I a dus còssos e un baile, segontes es Reiaus Ordenances de Don Francisco de Gràcia en 1616. Es còssos se càmbien cada an e les nomete eth conselh deth pòble. Eth baile se càmbie un viatge hèta era tèrna peth Baile Generau. Es ahèrs judiciais civius les pòrte eth jutge ordinari dera Val e es ahèrs eclesiastics ena metropòli d'Auch en França. I a ordenances que se seguissen en pòble sus er us des hònts, animaus, silenci en conselh, respècte, justícia, religion, survehança deth bestiar... hètes peth madeish Conselh.

Se hè pan de horment, blat, milh, morisco. Eth vin se ven ena tauèrna que s'arrende. Entà talhar era èrba an de besonh de forastèrs. Son molti es vesins qu'en temps d'iuèrn se'n van a trabalhar en França. Era hèsta se celèbre entà Sant Fabian e Sant Sebastian. Es vesins vestissen ar usatge deth país. Es mès acomodats mingen pan de horment, dentilhes, mongetes, caulets, truhes, pòrc e carn de vaca e craba. Es praubi mingen mongetes, truhes e caulets praubament condimentades damb grèish de vaca.

I a bèra gojata per maridar que non trape òmes. Es gojats se mariden joeni. Era gent ei robusta mès petita, damb bon color. I a gent grana de 60 e 70 ans. Enes hèstes majors i a balhs e convits. I a grani disturbis ena glèisa pr'amor dera preferéncia deth lòc des hemnes en Ofertòri. I a convits enes nòces e enes enterraments. En aguesti i assistissen es parents e amics deth defunt. Es pesi e mesures son es madeishes que s'utilizen en Aran. Es monedes son es que i a ena Província, Aragon e França. Toti es ans se baishe tà Bossòst tà afinar dites mesures. I a soent mèstre de prumères letres.

Arres segontes Madoz (1845)

Lòc damb ajuntament ena provincia de Lhèida. Plaçat ara dreta dera Garona damb liura ventilacion e clima san. Eth pòble se trape despartit en dues meitats o barris, se les da eth nòm d'Arres de Sus e Arres de Jos. Es dus an 62 cases, 44 vesins e 257 animes, damb es sues bòrdes e palhèrs, totes caperades damb lòsa e fabricades interiorament de husta. A ua escòla de prumères letres dotada de hons publics, tara quau i assistissen de 15 a 20 mainatges. Ua glèisa parroquiau jos era advocacion de Sant Joan e San Pèir, bastida entre 1816 e 1817 damb tor carrada e relòtge. Servís eth culte un rector e un porcionèr, es sues vacantes se provedissen peth diocesan en vertut dera presentacion deth pòble en persones naturaus deth madeish, o en sòn defècte dera Val.

Enes entorns i a tres bòsqui poblats de pins, auets, hais e casses que proporcionen bona husta entà bastir e abondor de combustible. Tanben se trapen dus montes que servissen entàs peisheus deth bestiar pendent er ostiu. Eth terren ei pòc fertil, era màger part s'adaigüen damb es hònts que brolhen pes entorns. Se produsís horment, civada, truhes, pògues legums e verdures. Se crie bestiar vacum, mulam, de lan e crabum. I a caça major e menora, damb diuèrses bèsties.

Arres segontes Soler Santaló (1906)

Arres de Sus ei un lòc que, amassa damb un aute plaçat a pòga distància, nomentat de Jos, constituïssen sonque un ajuntament. Dit Ajuntament lo formen 40 cases, damb 45 abitants de hèt e 74 de dret. A ua escòla incomplèta. Era glèisa parroquiau, jos era advocacion de Sant Joan, se trape isolada e a meitat de trajècte entre es dus poblats. Ei modèrna. Era vielha parròquia ei plaçada en pòble de naut, ei ua edificacion deth sègle XII, de sonque ua nau, sense vòuta. Ei un edifici inservible e roeinós. Cau pògues minutes entà baishar a Arres de Jos qu'a 51 cases, damb 56 abitants de hèt e 100 de dret. En aguest pòble non i a arren de remercable.

3. Arró

Arró segontes Gracia (1613)

Arró forme part deth terçon de Lairissa. A 10 vesins, 1 glèisa e 1 benefici.

Arró segontes Zamora (1788-1789)

Es responses deth questionari les hè eth rector deth pòble, mossen Lorenzo Lafont. Non se coneish ne quan ne qui bastic dit pòble. Ei lòc dubèrt sense fortificacions, mès siguec assetjat entre 1711 e 1719 quan se des-heiguec Castèth Leon. Ei un parçan aspre. Es vents der iuern, de ponent, produsissen constipats. En ostiu eth vent ei fresc e manten es cuelhetes. Eth terren ei sec pr'amor que se trape sus un malh. Se bohe vent d'autan en ostiu se pèrden es cuelhetes. De cap tà meddia se trape eth pònt d'Arró a on se baishe husta e socs, qu'a trauès dera Garona se portaràn entà Tolosa. Eth pònt ei en mau estat pr'amor de diuersi aiguats. De cap a ponent i a un aute pònt nomentat de Herèisho. Per eth i passen es vesins d'Arres e Vilamòs quan van de camin tà Banhères de Luishon peth Portilhon. Ei obligacion deth terçon de Larissa d'apraiar-les. I a ua mòla deth comun que s'arrende. Er arrendador ei obligat a hèr es apraiaments dera madeisha. Es vesins son obligadi a pagar ath molièr un pecotin, mens es de Tròi d'Arró ja qu'an mòla pròpria. Eth pòble a forma de crotz, non a plaça ne placetes e es carrèrs son mau dispausats. Es 25 cases son bastides en pèira, en peira e tèrra o en pèira e caudia. En interior i trapam bones taules de husta de casse, pin e auet. Son caperades de lòsa o palha.

I a ua glèisa jos era advocacion de Sant Martin. Eth cementèri ei ath costat; aqui que i son es hòsses des vesins damb eth nòm corresponent. I a ua hònt ena glèisa plan bona e qu'ei d'utilitat enes servicis eclesiastics. I a un rector e un vicari. Eth rector ei elegit pes vesins e còssos deth lòc. Es beneficis son a concors entre es neishudi en pòble e senon entre es naturaus dera Val.

En miei deth pòble i a dues hònts. Ua ven per aqueducte e ua auta ges d'un malh. Era aigua des dues ei bona e saludabla. I a abondor de lenha. Non i a lauader e es vesins baishen a lauar era ròba ena Garona. I a horns de caudia propietat deth comun e tanben n'i a de particulars En cada casa i a un horn tà hèr pan. I a ua tauèrna.

Enes comunaus i a peisheus entath bestiar deth pòble. En bòsc i a auets, hais, casses, oms, trems e d'autes espècies d'inferiora qualitat que servissen tà bastir o hèr airines e esturments. Se coitiuen es tèrres damb vaques e bòs. Cada vesin se coitiue era sua. Coma arbes frutèrs i a ceridèrs, pomèrs e perèrs. Era màger part deth trebalh de semiar la hèn es

hemnes, tanben sèguen e arremassen. Era èrba des prats la talhen es òmes damb ua dalha. Toti es trabalhs dera lan e deth canam enquiara sua arribada en telèr les hèn es hemnes. I a prats naturaus e artificiaus. Se trabalhen cada an e s'arremassen diuersitat d'èrbes que se sequen e se sauen en palhèr. Aguesta èrba neurirà ath bestiar pendent er iuèrn quan non poderàn gèsser des bòrdes.

I a bestiar vacum, de lan, crabum e quauque mulam. Es mules se van a crompar en França tà recriar, en primavera s'anaràn a véner enes hèires de Catalonha e Aragon. Eth bestiar deth pòble puge amassa damb eth sòn pastor qu'assignen eth regidor e paguen as vesins segontes era quantitat de bestiar qu'an. De viatges en iuèrn, eth bestiar, ges a pèisher pes entorns deth pòble. Eth pèu deth bestiar non s'aprofite. Enes cases se trabalhe e premanís era lan. Es pèths se venen as francesi e senon se lancen pes entorns. Se hè boder e hormatge entà consum pròpri. Era màger part des vesins crien garies. I a brinhons que dan bona cera e mèu. Enes bòsqui e prats i a misharnons que gessen en mes de mai e que se venen un viatge secs as francesi. Enes entorns i a èrbes medicinaus. Enes bòsqui i a bèsties sauvatges e sonque se cacen ues pògues. Ena Garona i a trueites de bona qualitat e quauques anguiles. Era pesca se hè damb un hilat damb bosses e canha. Ena tardor s'utilize ua cistalha de vim.

Es vesins d'Arró son lauradors, i a un teishinèr e un sarte. En iuèrn es hemnes se dediquen a hèr ròba de lan, lin o canam. Es òmes dan de pèisher ath bestiar, trèn eth hiems e hèn quauqui esturments tà laurar. Eth gran se crompe en França, Palhars, Barrabés o Benasc. Eth bestiar se ven en casa a marchands que lo venen en Barcelona. Eth vacuum se ven ena hèira de Sant Miquèu de Vielha e lo crompen catalans, aragonesi e francesi. Se crompe vin, òli, aiguardent e arròs de Catalonha e Aragon. Çò que non se trape en país se va a cercar en França pes madeishi vesins. Es draps tà lauar e draps fini, chicolata, ròba indiana e d'autes causes se crompen enes hèires de Catalonha e Aragon e enes mercats de França. Eth pan se hè de horment blos e de blat, beth viatge se hè pan de barreja de milh, morisco, milhòc e blat.

I a 2 regidors que nomete cada an er Ajuntament. Un baile generau deth terçon que s'escuelh eth madeish dia qu'es auti bailes, eth dusau dia de Pasca de Resurreccion. Era vila a uns capítols que se heren en 1578, eth dia 20 de mai, que se trapen escrits en un libre en pergamin a on i son arremassadi toti es usi e costums deth parçan. Es òmes deth pòble i a viatges que van a trabalhar en França des deth mes d'octobre enquiath mes de mai. D'auti se'n van tà Aragon entara sèga e tornen en agost tà arremassar es fruts. I a tres familíes que passen bessonhs e a tempsades an de besonh de demanar era aumòina. Ath delà des hèstes ordinàries s'obsèrve era deth patron Sant Ròc per antiguitat, era de Sant Agustin per titular, e era dera Santa Creu de mai ena quau se hè processon en pòble de Begós. Era gent ei límpia e vestís a usatge deth país, mens es dies de hèsta a on es hemnes se dèishen portar pes mòdes. Era ròba ei era madeisha, mès es sartes an començat a portat teishits estrangèrs qu'utilizen es hemnes tà hèr-se ròba naua. Se mingen caulets, ueus, naps, truhes, cebes e coges. Carn pòga, a viatges lèit un còp s'a trèt eth boder. Es praubi sonque mingen un plat de legums, beletes, caulets e truhes. Eth vin non se beu cada dia senon bèth viatge ara setmana e quan i a visites de parents e amics.

Es vesins se mariden entre es 18 e 22 ans. Era gent viu fòrça ans. I a mès de 40 vesins que se trapen entre es 60 e 70 ans. Un des vesins a mòrt hè pòc ara edat de 96 ans. Es malauties mès comunes son eth mau de costat e costipats. Entà suenhar eth mau de costat, sangries enquia que se'n va eth dolor e caldo de grèish de balena. Entath costipat, tisanès e bon caldo. Es pesi e mesures son es madeishes que s'utilizen en Aran, cada an se van a comprovar en Bossòst. Es gojats d'Arró gessen entara vila de Bossòst e Benós tà aprèner a escriuer e lieger, en tot pagar 2 pessetes. Es prumères letres s'ensenhen en madeish pòble.

Arró segontes Madoz (1845)

Arró ei un lòc damb ajuntament de clima heired, mès plan san. A 24 cases, 17 vesins e 137 animes, caperades de lòsa e fabricades de husta en sòn interior. A escòla de prumères letres

dotada de hons publics, ara quau i assistissen de 15 a 20 mainatges. A ua glèisa parroquiau jos era advocacion de Sant Martin, servida d'un rector, elegit peth diocesan mès presentat pes vesins deth pòble. Tanben an un prèste naturau d'Arró o dera Val.

Laguens deth sòn territòri a diuèrsi bòsqui poblats de pins, auets, hais e casses, des quaus se trè bona husta entà combustibile. Tanben i a montes que dan sufisenta èrba entà que pèishe eth bestiar en ostiu. Eth terren ei pòc fertil e de mala qualitat. Era unica hònt que brolhe en sòn territòri adaigüe quauqui petiti uarts. Produssissen horment, uerdi, blat, truhes, legums, verdures e canam. An bestiar vacum, porcalha, de lan e crabum. Se cacen perdics, lèbes, isards, lops, vops e quauqui ossi.

Arró segontes Soler Santaló (1906)

Lòc agregat, formant districte municipau damb Es Bòrdes, Era Bordeta, Benós e Begós. Conten 23 cases, damb 90 abitants de hèt e 97 de dret. Era glèisa parroquiau ei jos era advocacion de Sant Martin. Ena sacrestia se sauve ua crotz processionau de plata sobredaurada pariona a d'outes que se trafen ena Val e ua casulha de velhut brodada deth sègle XVI. Des d'Arró per un caminet, en direccion sudèst, se baishe tara carretèra que va tà Pònt de Rei dauant deth pònt d'Es Bòrdes. Per un aute caminet, en direccion sudoèst se baishe en 10 minutes tara madeisha carretèra, en tot passar pera bòrda des de Tròi.

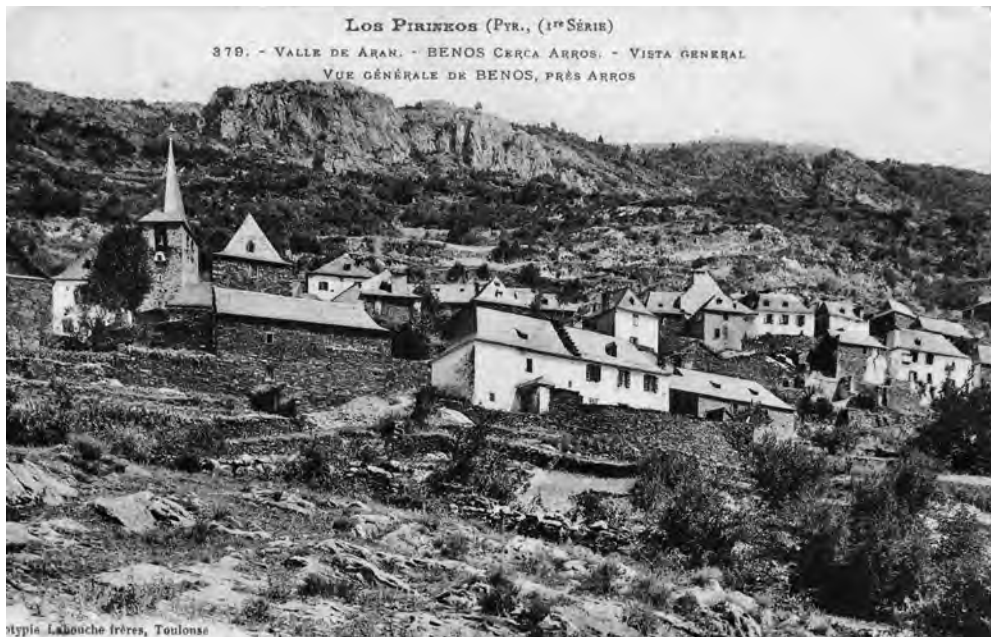
4. Benós, Begós e Es Bòrdes

Benós e Begós segontes Gracia (1613)

Benós e Begós formen part deth terçon de Lairissa. Eth prumèr a 12 vesins, 2 glèises e 1 benefici e eth segon a 12 vesins, 1 glèisa e 1 benefici.

Benós, Begós e Es Bòrdes segontes Zamora (1788-1789)

Eth questionari lo responen Francisco Portolés, rector, e Manel España, porcionèr. Se desconeish quan se fondèren es pòbles de Benós e Begós, mès òc que se coneish quan, mès o mens, neishec eth pòble d'Es Bòrdes. Lèu hè uns 200 ans comencèc a bastir-se dit pòble coma casa des oficiaus e soldats que compausauen era garnison de Castèth Leon. Agustè segontes se maridauen anauen bastint cases e crompant camps e prats des entorns. Se nomete Es Bòrdes, perque aqui i auien es palhèrs e es corraus des vesins de Benós e Begós qu'en país se diden bòrdes.

Benós. (Archiu
Generau d'Aran.
Collecion Frères
Labouche. Num. 39)

Eth terren a on s'i trapan es pòbles de Benós e Begós ei arribent e sec. Eth terren d'Es Bòrdes ei en versant deth monte Varicauva. Eth temps ei heired entre eth mes de noveme e darrèrs de març. De viatges hèr calor enes mesi de gèr e hereuèr e plan heired enes de març, abriu e junh. Tanben pòt hèr heired enes mesi de junhsèga e agost, çò que provòque pèrtes enes coitius e en bestiar. Es malauties son es plèures e constipats.

Entre Benós e Es Bòrdes, jos era Garona, traùsse un pònt, plan fòrt sus dus malhs, que comuniqua es dues viles. Ena gessuda d'Es Bòrdes i a un aute pònt peth quau i passe eth Camin Reiau. Un aute pònt comuniqua aguest madeish pòble damb es tèrres que i a en aute costat der arriu. Mès ensús, enes bòsqui dera Artiga de Lin i a diuèrsi pònts de husta. Ath costat dera Garona, entre es pòbles de Benós e Es Bòrdes, i a dues mòles de haria. Un ei propietat dera universitat d'aguesti lòcs a on i van es sòns vesins. Er aute ei propietat deth baron de Les, a on i van per contracte es vesins d'Arres e Vilamòs. Jos eth Joeu i a ua mòla propietat d'un vesin e un ressèc, propietat d'un vesin d'Arró, a on se pòrte a serrar era husta e a hèr taules. Aquiu se baishe tota era husta de besonh tà hèr es bastisses des pòbles deth terçon. Eth lòc de Benós se compause de 22 cases, Begós 11 e Es Bòrdes 64. Es bastisses son de tèrra o caudia, de sonque ua planta e damb pòrtes e hiestres petites. Eth losat ei de lòsa fina. Es escales e es interiors son de taula.

En cada un d'aguesti lòcs i a ua glèisa. En Benós, era parroquiau, ei jos era advocacion de Sant Martin, en Begós dera Santa Creu e en Es Bòrdes dera Vèrge deth Rosari. I a ua hònt de mejana qualitat en cada lòc. Cada particular se hè eth sòn horn de caudia quan l'a de besonh. Cada vesin a, en casa sua, un horn tà hèr pan. En aguesti lòcs i a tauèrna e carnisseria des de prumèrs de junh a darrèrs d'octobre. Agustès s'arrenden en publica subasta damb era condicion que s'a de véner pan, vin e carn ath prètz que mèrquen es còssos.

I a un bòsc a on i a auets, hais, casses, oms, herèishos, trems neres, auerassèrs e d'auti arbes menors. Es vesins s'aprofiten deth bòsc entà provedir-se de lenha, carbon, caudia, husta e taules entà bastir. Eth sobrant s'arrende en publica subasta. Enes arrendaments se pacte qu'es pòbles agen preferéncia ena tala e arrossegament dera husta. Coma arbes frutèrs, sonque i a ceridèrs que se trapen enes camps, prats e bòsqui. Enes uarts i a pruers.

Eth terren ei sec, estèrle e plen de malhs. Es camps se trapen en parçans mès solelhencs e secs e es prats en lòcs ombrèrs e umits. Es camps e prats son propietat des vesins. N'i a quaqu'un qu'arrende bèth prat. Era tèrra se trabalhe damb vaques e bòs, es quaus tanben servissen tà arrossegat lenha e husta. Cada vesin a es sòn esturments de labor. Se sèmie e se hè era sèga com de costum. Se hèn a secar es hèishi tà trèir melhor eth gran,

aguesti se hèn a tustar dessús d'ua taula o pèira. Era forma de bàter se hèn estenent era palha en tèrra deth corrau o pati e per dessús se hèn a córrer es mules o shivaus. En aguesti lòcs s'arremasse horment, blat, morisco, milh, milhòc, uerdi, truhes, mongetes, dentilhes, haues, cedes, canam e lan. Non se hèn ne verdurenes ne fruts tardans. Er unic miei tà melhorar es tèrres ei eth hiems, que se hèn lançant palha e huelharaca enes corraus a on dromís eth bestiar. Sonque se barren es camps e prats quan son ath cant deth camin reiau o deth locau. Un viatge s'a arremassat era cuelheta son comunaus. Era lenha ei abondosa enes bòsqui. Enes prats se produsís bona èrba. Tanben i a èrbes medicinaus.

Ena primauera e ostiu, eth bestiar pèish enes comunaus. Ena tardor ac hèn enes comunaus e enes terrenes particulars. En iuèrn eth bestiar se neurís dera èrba sauvada enes bòrdes. Se crien vaques, bòs, oelhes, motons, crabes e anhèths de lèit. Se recrien mules e quauqui shivaus de mala raça que crompen es vesins entath trabalh diari, tà hèn de bestiar de carga de o tà véner enes hèires d'Espanha. Eth bestiar pèish amassa, en tot separar ua espècia de ua auta. Era universitat se n'aucepe de contractar un pastor per cada ua. Es pèths de tota sòrta se venen as francesi, mens era des bòs e vaques que se ven a catalans que pugen a crompar-la. Es pèths de crabòt se venen as francesi, es quaus hèn a servir eth peu entà hèn ròba que dempús venen a bon prètz. Es lans se consumissen en lòc, donques es proprietaris les hèn a tèisher ena Val e toti vestissen d'aguesta ròba, qu'a viatges pòrten a tintar en França de diuèrsi colors.

Cada particular hèn boder de bona qualitat tà consum pròpri. Aguest sonque se hèn quan eth bestiar ei ena montanha, aqui tanben se hèn hormatges. En cada casa i a garies que dan ueus tà consum pròpi. I a brinhons que produssissen cera e mèu qu'ei mès oscura e mens doça qu'era que se hèn en Catalonha e Aragon. Es brinhons son troncs de ceridèr, casse, herèisho e auet, que se placen enes uarts des particulars, tostemp enes madeishi lòcs. En mes de març se límpien, un an un costat e un aute an er aute. Se non se hèn era mèu se poirie hèn rancia e es abelhes morrien de malautia. En aguest parçan se crien misharnons de moltes espècies.

Enes bòsqui se crien diuèrses besties coma ossi, sanglièrs, isards, lops, lèbes, panquères, paoms, faisans, perdics, gauèques, agles, esparvèrs, castors, grièves e plan d'autes espècies d'audèths. Des ossi sonque se ven era pèth. Es lèbes, perdics e catles se venen en aguest país. Es paoms e faisans se venen en França a molt bon prètz. I a espècies d'animaus verinosi com es ludèrns, vibores, salimanes, escorpins, arrats-bohons e d'auti. Ena Garona e Jòu se crien trueites, es quaus se pesquen damb un hilat redon entornejat, per baish, de bosses e de plom. Aguest s'esten damb es dues mans per dessús dera aigua e quan se va arremassant es trueites van entrant laguens des bosses.

Non i a cap de vesin que sonque pogue víuer deth sòn patrimòni. Son pagesi, lenhassèrs e arrossegaires de lenha a tempsades. I a dus sartes, tres hustèrs e dus farrèrs. Es hemnes des pagesi quan non ajuden enes trabalhs deth camp s'aucupen de limpiar, premanir, hilar e devanar eth canam e eth lan. Tanben hèn es trabalhs de besonh entath benestar dera família. Es òmes se n'aucupen deth bestiar, trèir eth hiems deth corrau e premanir e hèr es esturments entàs trabalhs en camp.

Eth comèrç que se hè en aguesti lòcs ei eth dera cria de bestiar, eth dera husta des bòsqui e eth dera recria des mules e shivaus que se venen enes hèires de Vielha, Vilaller, Pont de Suert, Esterri, Verdú e Salàs. Eth transport de lan, òli e sau entara vesia França e eth de vin, òli, horment e gran tà provedir Aran. En aguesti parçans i manque mès dera meitat de gran e de legums, es quaus se van a cercar en França e enes ribères deth Pallars e Barrabés. Concrètamènt en França se crompe enes mercats de Banhères e Sant Beat e en Pallars e Barrabés se va a cercar enes cases particulars. Se subministre òli, aiguarent, arròs, sardines, panses, peres, pomes e cera entara illuminacion des glèises. Eth vin arribe des dera Val dera Conca, Ribagorça, Graus, Puebla de Castro, Barbastro e se non se pòt passar en iuèrn arribe des de França. Er òli arribe des d'Aragon e Catalonha. Es teishits, draps, indianes e d'outes ròbes se crompen enes botigues que i a en Vielha, Vilaller, Esterri, Salàs e d'outes dera part de Catalonha, Aragon e França, atau com es que pòrten es traginèrs en sòn pas pera Val.

Es còssos son elegits per ajuntament. Eth baile ei nomenat peth Baile generau qu'a jurisdicción sus es bailes deth terçon.

Benós, Begós e Es Bòrdes segontes Madoz (1845)

Tres lòcs que compausen un ajuntament que se trape en pòble de Benós. Eth sòn clima ei heired e soent apareishen gastritis, pneumonies, costipats inflamatoris e reumatismes. Benós a 16 cases, 4 d'eres barrades (damb auviatge), era casa municipau e ua glèisa parroquiau, jos era advocacion de Sant Martin, servida d'un rector e un porcionèr. A ua capèla publica dedicada a Sant Joan Baptista e a Sant Pau e ua hònt de bona qualitat. Es Bòrdes compde damb 50 cases, 10 desabitades, era escòla, comuna tàs tres lòcs, damb uns 40 alumnes, ua glèisa parroquiau, jos era advocacion de Nòsta Senhora deth Rosari, servida per un rector e un porcionèr. A dues hònts de bona aigua. Begós ei compausat de 10 cases, 3 sense logar; ua glèisa a Sant Ròc, servida per un porcionèr e ua bona hònt. En sòn tèrme se ven es vestigis dera antica bastissa de Castèth Leon. I a ua poblacion de 72 vesins, 420 animes.

Es Bòrdes. (Archiu
Generau d'Aran.
Collecion Manuel
Solé. Num. 35)

Banhen eth sòn tèrme es arrius Joeu e Garona. Sus era Garona i a un pònt de pèira que comuniqua Es Bòrdes damb Benós e Begós. Sus eth Joeu i a dus pònts, tanben de pèira, un pòrte tà Bossòst e er aute tath bòsc comunau. Eth terren ei granitic e praube, mès favorable entàs peisheus e arbes. Eth monte se ve caperat de bòsqui que dan bona husta entà bastir e boni prats. Trauèsse eth tèrme eth Camin Reiau. Un aute camin de herradura plan perilhós pòrte tà Benasc. Era correspondéncia la receben es interessadi des dera carteria de Vielha.

Se produsissen enes prats bones èrbes de peisheu entà neurir ath bestiar pendent tot er iuèrn. Enes camps i a blat, pòc horment, truhes, legums, uerdi, milh e morisco. Se recrie bestiar vacum, mulam, cavalam, somèrs, de lan, crabum e porcalha. Se cacen lèbes, isards, lops, ossi, vops, perdics, paoms e d'autes espècies. Se pesquen en abondor trueites e fines anguiles. Eth comèrç se base ena venda de bestiar vacum e mulam recriat que se pòrte entàs hèires de Bossòst e Vielha e tà diuèrsi parçans de Catalonha e Aragon.

Benós, Begós e Es Bòrdes segontes Soler Santaló (1906)

Begós ei un lòc agregat a Benós, Arró, Es Bòrdes e Era Bordeta e amassa formen un unic districte municipau. Ei compausat de 7 cases abitades, damb 38 abitants de hèt e 39 de

dret. Non a escòla e era mainadèra va tà estudi en Es Bòrdes. Era glèisa parroquiau ei jos era advocacion de Sant Ròc. Benós a 13 cases abitades, damb 56 abitants de hèt e 63 de dret. Era mainadèra va tà estudi tà Es Bòrdes perque non an escòla. Era glèisa parroquiau ei jos era advocacion de Sant Martin. Ena sacrestia se consèrve ua custòdia de plata d'estil renaishentista. Es Bòrdes a 63 cases abitades, damb 250 abitants de hèt e 264 de dret. A escòla complèta. I a uns ostaus plan recomanables coma ei Çò de Vidala. Un bon guia ei Manuel Cau. Aguest pòble ei de fondacion modèrna, era sua origina se trape en ues cabanes nomentades bòrdes de Benós e Begós. En 1806 se bastís era glèisa actua qu'en un principi depen dera de Benós, mès qu'a compdar de 1810 comence a foncionar coma parròquia indenpendenta. Ei jos era advocacion dera Vèrge deth Rosèr.

Hònts documentaus

Bibliotèca de Les. Colleccion Calzado. Reproducció de fons documentals de diversos arxius: Real Biblioteca Ms. 2435. Respostes de la Val d'Aran al qüestionari de Francisco de Zamora (1799-1789) (Int. I, Int. II, Int. III; Int. IV, Int. V)

Referéncias bibliografiques

GRACIA, Juan Francisco de. (1793). *Relacion al Rey don Felipe III° nuestro señor, del nombre, sitio, planta, fertilidad, poblaciones, castillos, iglesias y personas del Valle de Aran, de los reyes que le han poseído, sus conquistas, costumbres leyes y gobierno*. Nueva edicion. Madrid: por D. Antonio Espinosa: se hallará en las librerías de Escribano y Millana, y en la de Monge en Zaragoza. 140 p.

MADOZ, Pascual. (2001). *Era Val d'Aran (1845). Del Diccionario Geográfico–Estadístico–Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Vielha: Ediciones Aranenses. 113 p.

SOLER I SANTALÓ, Juli. (1906). *La Vall d'Aran*. Barcelona: Tipografia «L'Avenç». 403 p.